

Mellékletek:

Gyóni Géza: „Cézár, én nem megyek” című alkotása

A Tisztelt Értéktár Bizottság számos Gyóni Gézával kapcsolatos javaslatot tárgyalt már, ezért szükségtelen az életrajzi adatok, az alkotói pálya újbóli ismertetése, elegendő csupán a konkrét alkotás ismérveinek felsorakoztatása.

A „Cézár, én nem megyek” Gyóni (Áchim) Géza (1884-1917) költő legismertebb, legnépszerűbb költeményeinek egyike, világirodalmi színvonalat képvisel. A nagyhatású háborúellenes vers békeidőben, Sopronban született. A Balkán-válság 1912 augusztusában kézhez vett, 28 napra szóló behívójának testi-lelki feszültsége hozta felszínre, mert Gyóni Géza egyáltalán nem tekintette magyar ügynek Bosznia annektálását. Maga a költő olvasta fel először a Frankenburg-kör október 26-i irodalmi estélyén. Az antimilitarista riadó hatalmas sikert aratott, nyomtatásban pedig a Sopron című lap közölte november 3-án, de a lázadó vers akkor már elővigyázatosságból alcímmel jelent meg:

CÉZÁR, ÉN NEM MEGYEK

»Egy római katona hagyatékából«

Vérben úszik vad hegyek orma,
Paskolja vér; paskolja ár.
S engem a halál-dáridóra
Cézár parancsa vár.

Itt hagyni minden szentet, drágát,
Asszonyt, búzát, bort, dalt, zenét:
Cézár parancsa nem kegyelmez.
Kell a halál-cseléd.

Már összeszedtem kis cókmókom.
Indulni kell. Jaj, hogy lehet.
Vérben úszik vad hegyek orma.
Cézár, én nem megyek.

Cézár, lásd, ép a szüret áll már,
Gerezd hegyén tömött gerezd.
Vérben úszhat vad hegyek orma,
A földem nem ereszt.

Cézár, énnekem asszonyom van,
Forróölű, dalos, szelid.
Te éretted jaj, hogy áztassam
Könyűvel szemeit.

Kicsi, szegény, ijedt fiókák
Fogják, lásd, erős térdemet.

Cézár, ki visel gondot rájuk,
Ha gőgöd eltemet?

Vért szűr a pajzs Hispániában,
Rengenek a sötét hegyek.
Bús fűrtnek a halálszüretre
Cézár, nem mehetek.

Nekem nem házam a te házad.
Nekem nem fáj a bánatod.
Éntőlem véres koronádat
A sárba vágthatod.

Mit bánom én Hispániát,
Ha gyémánt-hegyeket terem;
Minden drágakövednél drágább
Az én rongy életem.

Élet, élet, szent gyönyörűség,
Egyetlen, mely nekem ragyog.
Cézár, az életem felett
Én is cézár vagyok.

Melyik Isten nevében trónolsz?
Mily örület adott jogot:
Hogy istenadta életemmel
Játszik a pallosod?

...Soracte ormán zöld az erdő,
Szivem élet-vágytól dagad,
Jer, asszonyom... A koronádat
Cézár, véd meg magad.

Vagy küldj hamar pretóriánust
Üsse szét e dacos fejet,
De bitangul a mészárszékre
Cézár, én nem megyek.

A költőt így is beidézte és kihallgatta az ügyészség. Ellehetetlenült Sopronban, ezért 1913. februárban Nádasy József színigazgató invitálására Szabadkára távozott. A tiltakozó verset a „túl éles” megfogalmazás miatt a fővárosi lapok nem közölték, mert – nincs mit szépíteni - főszerkesztőikben nem volt hozzá elég kurázszi. Egyszerű sajtókutatással kiválóan igazolható, hogy az alkotás legközelebb csak öt év múlva, a költő halála után, az „Élet szeretője” kötetben jelent meg. A posztumusz kiadvány számos méltatást kapott a kortársaktól, közülük Tóth Árpádé például így szól: „Kis kötetében két szép ódai lebegésű költemény is van, az egyik „Kis Józsefhez” intézve, a másik „Cézár, én nem megyek” címmel.” Ne higgyük azonban, hogy ezt követően sort álltak érte a lapok és egyre-másra szavalták a különféle rendezvényeken, a tilalom

változatlanul körüllegte az „elszántan antimilitarista hangú, háborúellenes poémát”. Mint kiderült joggal, ugyanis 1921-ben Kolos (Kellner) Ernő (1889-1935) színészt szavalatáért évekig tartó bírósági eljárás alá vonták. A per hosszú évek fordulatai után 1925. májusában a Kúria felmentő ítéletével zárult. Az ítéletet jól jellemzi az Esti Kurír szalagcíme: „A Kúria fölmentette a színészt, mert az elszavalt vers nem a nemzet, hanem az uralkodók önkénye ellen izgat.” A Kúria döntése után már bátrabban szavalták a „Cézár, én nem megyek” strófáit, a lapok is mind gyakrabban közölték, és a műfordítók is felfedezték.

Mértékadó vélemények, meglátások:

Tóth Árpád (1886-1928) költő, műfordító: „A költői értéket azonban nem a tipikus, hanem az egyéni vonások alkotják inkább, s Gyóni költészetében találunk is érdekes egyéni értékeket. Az egyik: bizonyos ódai lendület. Míg többi mai költőink impresszionista meg szimbolista utakon haladva rendszerint meglehetősen lenézik az ódai emelkedettség koturnusos jambusait, Gyóniban határozott szimpátia mutatkozik a ragyogó lendületek s az ünnepélyes csengésű tirádák iránt. Kis kötetében két szép ódai lebegésű költemény is van, az egyik „Kis Józsefhez” intézve, a másik „Cézár, én nem megyek” címmel. Az első igen tiszta zengésű nyelven ünnepli az ősz költőt, pompás két sora Kiss költészetéről: „...szép volt és magyar volt, / S nem volt mögötte félezer magyar hold.” A másik azonkívül, hogy lüktető, megkapó hév van benne, azért is nagyon érdekes, mert elszántan antimilitarista hangú, háborúellenes poéma. Azoknak, akik Gyónit mindenáron Türtaioszként akarják beállítani, jó volna megszívlelniük ezt az egészséges zengésű verset.”

(Tóth Árpád: Gyóni Géza: Élet szeretője. Esztendő, 1918. január; pp. 162-166.)

Boross István (1897-1945) író, irodalomtörténész: „Egyszerűen nem látja parancsoló szükségét a vérontásnak, a gyilkolásnak Gyóni az Úrnak 1912-ik esztendejében. A boldog békeesség arany korszaka után sóvárgó szerelem dalnokától különben sem lehet várni, hogy dicshimnuszokat zengjen a háborúról, hát még, ha erre nincs is — meggyőződése szerint — komoly ok. Csak azért, mert politikai érdekek talán előnyösnek találták, nem lehet mézárszékre vinni „bitangul”, ezeket és százezreket. Ennek a súlyos fénynek az igazsága markol szívébe, mikor e sorokat írja. Ámde, amikor az ezeréves magyar határok védelméről volt szó, Gyóni Géza heroikus altruizmussal, nagy elszánással hirdeti, vallja a harcot, s küzdelmet a végsőkig, mert a világháború a magyarság önvédelmi harcává lett. Sőt felajánlja dús életét, hogy a jövő nagy Aratáskor az ő vérenek nyomán is keljen ki egy áldott kalász. »Cézár, én nem megyek« írásakor elsősorban ember volt a költő, háborús költeményeiben pedig magyar, itt a magyarázata annak a nagy ellentétnek, ami megnyilvánul a régi és új Gyóni között.”

(Boross István: Gyóni Géza. Irodalomtörténeti tanulmány. Török Könyvkiadó Vállalat, Mezőtúr, 1927. pp. 32-33.)

Závodszy Ferenc (1908-1991) irodalomtörténész, műfordító, nyelvész: „Gyakran hallunk olyan véleményt, hogy Gyóni világléletében pacifista volt s ezt leginkább a *Cézár, én nem megyek* című verse miatt hangoztatják. Ha egy költeményt pusztán az esztétikai mérce alá állítunk, beszéljen az maga helyett, de ha bármiféle szemléletet akarunk belőle kihámozni, nem mehetünk el érdeklődés nélkül a keletkezés körülményei mellett. A 29 éves, az asszony iránt való szerelemtől égő költő – a maga mindent feltranszformáló idegrendszerével – igen erősen tiltakozott a hadba vonulás ellen. Nézzük csak, milyen emléke volt költőnknek a katonaságról?

Az önkéntességi jogáról lemondott, póttartalékos: sánt cipel, sziklát görget, utat épít a többi katonával együtt. Az intelligens, fizikai munkát úgyszólván soha sem próbált poéta fonák helyzetében egy sorba került azokkal a katonákkal, akik jó része eddig is testi ereje kihasználásával kereste kenyerét. A rövid katonáskodás erős idegteherpróba volt a túlérzékeny lelkű költő számára. Ennek az időnek természetes idegreakciója volt nála a Cézár, én nem megyek.”

(Závodszy Ferenc: A „kétarcú” Gyóni. Magyar Gondolat, Budapest, 1937. április; pp. 1-2.)

Mikola Géza irodalomtörténész: „Van azonban Gyóninak egy verse, mely önmagában elegendő volna, hogy írója nevét megörökítse — a sokat idézett, sokat vitatott, nagy hírre kapott Gyóni-vers: *Cézár, én nem megyek*. A költemény valóban méltán lett olyan híres, bár talán — mint ezt oly gyakran láthatjuk — nem csupán magas költői értéke miatt. (...) A vitáknak és érveléseknek egyetlen eredendő hibájuk az, hogy közben sok elvész a vers művészi szépségéből. Pedig ez a vers a Vers, amelyre minden költő vágyik, hogy egyszer megírja — ebbe a formai és kifejezési magasságba Gyóni is csak még egyszer jutott el (Csak egy éjszakára). Vajon a huszadik század embere, aki még hozzá művész és költő, elvben lehet-e más, mint pacifista? De vajon Gyóni boszniai élményei — már amit reálisan átélt — elég magyarázatot tudnak-e adni egy ilyen sui generis művészi vers megszületéséhez? És vajon lényeges lesz-e a száz év után eljövendő olvasó számára, hogy hol és milyen körülmények közt írta le Gyóni? (...) Az élet szent dala ez minden erőszakkal szemben. Nem a pacifizmusról van itt szó, hanem arról, hogy mindenkinek megvan a maga szent, egyéni joga ahhoz, hogy saját életét élje. Senki sem kényszeríthet másra. És Gyóni saját tragikus költősorsához hozzátartozott a világháború, a fogság és a halál. . .Csodálatos valóban, hogy ez a nagy életszeretet mennyire kirí Gyóni fájdalmas, a halállal oly korán eljegyzett versei közül. — Ha Gyóni egész munkásságán végig megyünk, látni fogjuk, hogy a költő legszebb alkotásait mindig a vágy ihlette, sohasem a meglevő teljesség. A *Cézár, én nem megyek* is csak ezen az alapon illeszthető szervesen Gyóni többi versei közé. Nem az életigenlés, hanem a vágy dala ez a vers is. A költő, aki mindig egy kicsit kívül állt az életen, szeretne ilyen vad, elkeseredett vággyal ragaszkodni az élethez: jó volna élni, jó volna szeretni, nem pedig mindig a halálra gondolni. . . . Talán ez a csodálatos vers megfelelő magyarázata! Itt nyer értelmet a kötet címe is, és nem az azonos című versben (Az élet szeretője).

(Mikola Géza: Gyóni Géza költészete. Irodalomtörténeti Közlemények, 1938/3. pp. 248-249.)

Merényi László (1931-2011) történész: „A soproni diákság komoly békebarát megmozdulásává lett a Frankenburg Kör 1912. október 28-i irodalmi estje. Az est fénypontja Gyóni Géza volt, ki ez alkalommal olvasta fel először „*Cézár, én nem megyek*” című bátor hangú versét. (...) Az ókori zsarnokokhoz hasonlítja a költő a bécsi császárt, ki a harctérre akarja küldeni őt is, akárcsak a többi katonasorban levő magyar fiataalt. Gyóni – kinek szíve „élet-vágytól dagad” – versében szenvedélyesen lázad fel az örület ellen. Nem hajlandó a zsarnok parancsának engedelmessé válni: „A koronádat, Cézár, véd meg magad. (...) Leírhatatlan lelkesedés fogadta e költői hitvallást. S az Irodalmi Kör falai közül szétterjedt a vers az egész városban. Néhány nap múlva a sajtó is közölte. Nem véletlen a vers sikere. A kortárs véleménye szerint a költő „a XX. század emberének minden kultúrtörekvésével utasítja el magától a háborús gondolat, s küld allegorikus keretben bár, de büszke, dacos üzenetet, mely üzenetre fejét teszi föl: „*Cézár, én nem megyek*”.

(Merényi László: Háború-ellenes mozgalom Győr-Sopron megyében 1912 őszén”. Soproni Szemle, 1961/4; pp. 72-77.)

Syposs Zoltán (1907-1989) újságíró, szakíró, sporttörténész: „Már ismert neve van, egyre szélesebb körben figyelnek fel szanaszéjjel megjelenő verseire, amikor 1912. augusztus 19-ére váratlanul ismét megkapja a „császári és királyi behívót”. A világpolitikai helyzet komolyodik, annexiós válság ismét, mozgósítás. Gyóni Géza megint Korneuburgban találja magát, az ismert fekete-sárga kaszárnyában. Az alföldi, függetlenségi érzelmű magyar nem láthat magyar érdeket Bosznia „provincia” bekebelezésében. Az „Élet szeretője”-nek, az „Álomkirály”-nak eszébe jutnak az 1909-es korneuburgi, szarajevói idők, „arculágott embervolta”, és az augusztusi fegyvergyakorlatok durva élményei. A hadvezetőség lázas készülődései közepette keserű szíve megérleli az „Ének a végekről” erőteljes utódját, a „Cézár, én nem megyek” című versét. A később oly sokat vitatott, még többet idézett vers, ahogy sokan írták róla: „önmagában elegendő volna, hogy írója elnyerje a halhatatlanságot”. (...) És amikor ismét letette taligáját a Hadúr lábai elé, a pretoriánust majdnem elküldték érte... Versét először az egyik budapesti lapnak küldi be, de nem közlik – túl merész hangja miatt. A költő Sopronban, a Frankenburg Irodalmi Kör 1912. októberi estjén olvassa fel költeményét, nyilvánosság előtt itt szerepel először a „Cézár, én nem megyek”. A Sopron c. lap az eseményről így ír: „Lapunk főszerkesztője, Gyóni Géza olvasta fel ezután három költeményét, s kivált az utolsónak felolvasott, Cézár, én nem megyek című aktualitástól lüktető verssel ért el zajos hatást...”. Nem sokkal utána nyomtatásban is nyilvánosság elé jut, a közben hetilappá gyérült „Sopron” közli elsőnek. A lap gazdái óvatosságból jónak látják patinássá szelídíteni a vers időszerűségének élet, „Egy római katona hagyatékából” alcímmel „archaizálták”. Gyónit, egyik életrajzírója szerint, az ügyészség mégis kihallgatta és lehet, hogy éppen az alcím mentette meg a komolyabb következményektől. A vers története a világháború alatt és után is folytatódik. Szavalják titokban, és idézik nyíltan, mint a vérontás, oktalan háború elleni tiltakozás örök időkre ércbe vésett sorait. A költő már régen a krasznnojarszki temetőben nyugodott, amikor 1925-ben, a vers nyilvános előadása miatt szavalóját perbe fogta izgatásért az ügyészség, végül hosszas eljárás után a Kúria, megváltoztatva a tábla marasztaló ítéletét, döntésében a törvényszék felmentő ítéletét hagyta jóvá.”

(Syposs Zoltán: Gyóni Géza világháború előtti katonáskodása (Születésének 80. évfordulója alkalmából.) Jelenkor, 1964. június; pp. 530-533.)

Dr. Koren Emil (1915-1998) evangélikus lelkész, püspök-helyettes, a jeruzsálemi Jad Vasem Intézet Világ Igaza kitüntetettje:

„Akkor hördült fel igazán, amikor Bosznia annexiója bekövetkezett s a „békés aranykor” után háborúra lelkesített minden elérhető szócső. Ekkor állt fel a soproni Frankenburgi-kör irodalmi estjén s szavalt el iszonyú tiltakozását a háború ellen! „Nekem nem házam a te házad, - Nekem nem fáj a bánatod!” – határolta el magát a nagy biztatásoktól, s kiáltó szó volt a nagy tagadás: „Cézár, én nem megyek”. Oly döbbenetes volt a tiltakozó szó, hogy a „Sopron” című lap ezzel az alcímmel közölte: „egy római katona hagyatékából”. A vers miatt ügyészi kihallgatás is volt. A Kúriáig ment a per, de felmentették, mert akkor már „vérbeli katonaköltő” volt. Magyarázkodva mentették ezt az ijesztő és robusztus lármafát, hiszen akkor már olyanokra is rámutathattak, mint a „Ferenc Ferdinánd jár a hadak élén...” – s nem tudták, hogy Gyóni mennyire restellte ezt a versét. A „bitangul s mészárszékre, Cézár, én nem megyek” pedig már szállt, mint a viharmadár, s a háború után tűnt ki, milyen tiszta prófécia volt. Amikor kicsi nebulóként nyílni láttam magam körül a világot, tanítónk a nemrég lezajlott háború történetét így kezdte mesélni: „vérben úszik vad hegyek orma...”

(Dr. Koren Emil: „A béke katonája volt...” Gyóni Géza 1884-1917. In: Körkép - Dr. Koren Emil írásaiból. Budapest, Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, 1978; pp. 101-104.)

Pomogáts Béla (1934-) irodalomtörténész, kritikus: „Verseiben a természet egyszerű derűjének, a szerelem szelíd idilljének volt nagyobb szerepe, mint közéleti költő, a negyvennyolcas eszmék, az öntudatos hazaszeretet mellett tett hitet. A háborút ekkor még elutasította: 1908-ban mint közkatona sokat szenvedett a Boszniában rendezett császári hadgyakorlaton, és 1912-ben, midőn a balkáni háborúk egy általános európai összecsapás veszélyét jelezték, öntudatos versben mondott nemet a fegyvereknek. Ez a költeménye, a *Cézár, én nem megyek* valóban a háborús kalandok ellen fellépő békevágó hitvallása volt: Vérben úszik vad hegyek orma...”

(Pomogáts Béla: *Költő békében és háborúban*. Gyóni Géza születésének századik évfordulóján. Üzenet (Szabadka), 1984. július; pp. 366–367.)

Turcsány Péter (1951-2015) költő, író, műfordító: „Gyóni Géza nem kizárólag Ábrányi Jenő ódaköltészetének örököse a háború orosz mocsarainak és pusztáinak véres ütközeteiben. Ő a középkor-lelkű Füst Milánnak és a Tisza-húrozású Juhász Gyulának egyként kortársa. És egy ponton több mindegyiküknél: 350 000 halott és közel 700 000 hadifogságban eltűnt magyar katona reprezentánsa. A Magyar Millennium utáni békeidők vidéki újságírójának életét felkavarja, gyökeresen felrázza a tragikus orosz-lengyel front és a hadifogság. Hiába írja: *Cézár, én nem megyek*. Költeményei a háborús helytállás, a hazaszeretet és a krisztusi részvét versei.

(Turcsány Péter: *Cézár, én nem megyek*. Megjelent a Kráter Műhely Egyesület kötete ajánlásaként (fülszöveg), 2004-ben, Pomázon.)

Moravcsék Mária tanárnő, Győr: „A költemény beleéléses helyzetkép, Caesar légióinak egyik katonája tagadja meg a parancsot. Nem akar Hispániába menni, hiszen Rómában tartja feleség, gyermekek, az otthoni föld, a békeidő búzája, bora, vidámsága és a remény zöldje a Róma-közeli, Tiberis-menti Soracte-hegy ormán. A költemény alapján joggal hihetjük, hogy Gyóni most eligazodik a politikában. (...) A későbbi, érett Gyóni-költészetnek már nem egy jellemzője feltűnik itt: az erős érzelmi töltés, az ellentétező szerkezet, a hangulat kettőssége, a figyelemirányító, lényegkiemelő ismétlések, a megszólításos verstípus, amely majd a Kálvária-versekben teljesebb ki, s néhány tömör metafora – esetleg Ady keze nyomával. A béke állóképének ellentétpárja a lehetséges hadba vonulás mozgóképe. A Szembenállás ugyanakkor időbeli is, és általánosításra ad alkalmat. A békevilág marasztaló hangulata nemcsak a vers hőségének magatartását indokolja, hanem jelzi a mindenkori katona hazavágyásának motívumait is. Ami ezen kívül van, azt a przemysli versek mutatják majd meg. A vers dinamikáját a katona magatartásának változása adja az engedelmességtől a szembenálló érvelésig, majd a parancsmegtagadó lázadásig.”

(Moravcsék Mária: *Csak egy éjszakára...* In: Bedécs Gyula, Trukáné Katona Zsuzsa (összeáll.): *Az I. világháború emlékeztetői Pozsony vármegyétől a Muravidékig*. Győr, Universitas Nonprofit Kft., 2010; pp. 115-117.)

Madarász Imre (1962-) író, irodalomtörténész: „Irodalmárként a Nagy Háború magyar irodalmi emlékezetéről beszéltem a kollégáknak, és a hatalmas termet megtöltő érdeklődő hallgatóságnak. Magam sem hittem volna, hogy a hatás, és a siker csúcására az előadás ama

részével jutott, amikor idéztem – pedig csupán részlegesen és prózában – Gyóni Géza: *Cézár, én nem megyek* című versét. Utána az olasz állami televízió, a RAI egy műsora számára is el kellett szavalnom még magyarul is, és még napokkal később is jöttek a gratuláló e-mailek, meghívások és lelkes sorok, hogy nagyszerű költészet ez. Egy olasz tanárnő még azt is leírta, hogy nagyobb, mint Ungaretti.” (...) Alighanem ez Gyóni legnagyobb verse, mely méltán lett címadója a Kráter-kiadás 2004-es válogatásának. Nagyobb talán a még leghíresebb, csodálatos, szívbemarkoló „Csak egy éjszakára küldjétek el őket” kezdetűnél is, mert nem könyörög, hanem tiltakozik és lázad, nemet kiáltva Cézárnak, igent mond a békére, az emberre, az egyénre, az életre.” (...) Neve, és életművének java mementó és imperatívusz: soha többé háborút! A mindenkori cézároknak, kegyetlen hadisteneknek az egymásra uszított népek azt feleljék: „Cézár, én nem megyek.”

(Madarász Imre: A Nagy Háború nagy költője. Művészet és Barátai. 2014/1. pp. 4-5.)

Lapis József (1981-) kritikus, irodalomtörténész, lapszerkesztő: „Gyóni majdnemhogy fordított utat jár be, mint a nyugatosok legtöbbször. 1907-ben, majd 1912-ben, az annexiós válságok idején a közös hadsereg póttartalékosaként Boszniában (is) szolgált, tapasztalatokat szerezve a balkáni helyzetről és az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregéről, s mindezek következtében eleinte antimilitarista verseket is ír. Leghíresebbé a *Cézár, én nem megyek* (1912) című válik, amely ügyészi kihallgatást is eredményezett, s amelyben egy ókori római polgár szólal fel a hispániai küzdelembe hívó cézári parancs ellenében. Természetszerűleg áttételesen a nagyhatalmi célok ellenében történő kisemberi tiltakozásról van szó, amely hang megannyiszor lesz hallható még az elkövetkező években, évtizedekben a legkülönbözőbb magyar költők szájából.”

(Lapis József: Galíciától az Isonzóig. Az első világháborús magyar líra. *Studia Litteraria* 2015/3–4. pp. 142-156.)

Gaál Áron (1952-2019) költő, műfordító, szerkesztő: „Egyáltalán nem új, már az ezerkilencszázhatvanas években, általános iskolás koromban is létezett az a vélemény, hogy Gyóni egyverses költő. A *Csak egy éjszakára*, az akkori vélemények szerint is a magyar irodalom legnagyobb versei közé tartozik. Azonban már akkor is kevésnek tartották ezt ahhoz, hogy maga a költő is helyet kaphasson a legnagyobbak, klasszikusaink között. Ez a vélemény alig változott, legfeljebb megemlíti még a *Cézár én nem megyek* versét is, mint kétségen kívül maradandó alkotást. A műfordítások során, amelyek nagyon sok újraolvasást, értelmezést, elmélyülést igényeltek, fentiekén kívül az ún. „nagy versek” közé sorolandókat találtam (...) Könnyen belátható, hogy Gyóni Géza nem egyverses költő. Életműve azonban ugyanúgy torzó maradt, mint elődei és utódai közül többeké.”

(Gaál Áron: Gyóni Géza költészete a műfordító szemével. In: Cságoly Péterfia Béla (szerk.): *Tizenkét hónap – tizenkét év Gyóni Géza mellett*. Hungarovox Kiadó, Budapest, 2017. pp. 7-13.)

Törőcsik Attila (1967-) főiskolai tanár: „Gyóni Géza legáthatóbb hatású versét méltán tekinthetjük a XX. század eleje „velsi bárd”-jának. A proteszt tartalmú költemény egyazon hatalmi és uralmi rezsim ellen szól, melyet valójában a Habsburg Birodalom testesít meg. Arany János balladájához hasonlóan Gyóni is a birodalom irányába mutató behódolás elutasításához az éppen aktuális tértől és időtől eltérő történelmi kontextusba helyezi a cselekményt, ahogy a versbe beszótt alakokat is. Míg Arany az angol krónikát interpretálja kora

aktualitásához, addig Gyóni az ókori Rómát reprezentáló történelmi időszak szimbolikus alakját szólítja meg, mindkettő alatt félreérthetetlenül célozva I. Ferenc József császárra.” (Törőcsik Attila: Gyóni Géza „Cézár, én nem megyek” és a „Csak egy éjszakára...” című verseinek elemzése. In: In: Cságoly Péterfia Béla (szerk.): Tizenkét hónap – tizenkét érv Gyóni Géza mellett. Hungarovox Kiadó, Budapest, 2017. pp. 90-100.)

Bábel Balázs (1950-) kalocsa-kecskeméti érsek, metropolita: „Az I. világháború – vagy más néven: a Nagy Háború – centenáriumán viszonylag gyakran előkerül Gyóni Géza neve. De ez nem volt mindig így. Hosszú ideig csak az irodalomba beavatottak ismerték a költő munkásságát. (...) Igazi hangjára akkor talált rá, amikor 1909-ben póttartalékosként besorozták a Monarchia hadseregébe, és ezredével Boszniában kellett szolgálatot teljesítenie. A katonaság szigorú rendjét nehezen viselte, és amikor újra besorozták 1912-ben, hatásos pacifista költeményt írt *Cézár, én nem megyek* címmel. Amikor 1914-ben a Monarchia hadat üzent Szerbiának, a felszított háborús közhangulat hatása alá került ő is. Sok magyar értelmiségihez, sőt világtekintélyhez (például Thomas Mann-hoz vagy Anatole France-hoz) hasonlóan üdvözölte a háborút. Nem akart harcos hírnevet szerezeni, mégis lelkes résztvevője lett a galíciai harcoknak. (...) A későbbiekben azután a háború barbárságát megtapasztalva megváltoztatta korábbi álláspontját, és megírta legismertebb háborúellenes versét: Csak egy éjszakára küldjétek el őket.”

(Bábel Balázs: A fogoly költő testamentuma. Irodalmi Magazin, 2018/2. pp. 307-309.)

Szakolczay Lajos (1941-) irodalomtörténész, kritikus, szerkesztő: „1912-ben még pacifista költeményt ír. A parancs megtagadására biztatja az ébereket, hiszen a militarista készülődésnél, mint bőrkiütést okozó lázalomnál nincs becstelenebb jószág. A saját maga Cézárja akar lenni. S a maga módján igaza van. A *Cézár, én nem megyek* már valódi vers, amelyben a költő nem Mona Lisa kövérségén kaffog – az említett líradarabokat alig egy év választja el egymástól –, hanem a Hatalommal perel. „Vérben úszik vad hegyek orma, / Paskolja vér, paskolja ár. / S engem a halál-dáridóra / Cézár parancsa vár. (---) // Már összeszedtem kis cókókom. / Indulni kell. Jaj, hogy lehet. / Vérben úszik vad hegyek orma. / Cézár, én nem megyek. (---) // Élet, élet, szent gyönyörűség, / Egyetlen, mely nekem ragyog. / Cézár, az életem felett / Én is Cézár vagyok. // Melyik Isten nevében trónolsz? / Mily örület adott jogot: / Hogy istenadta életemmel / Játszik a pallosod? // ...Soracte ormán zöld az erdő, / Szívem élet-vágytól dagad, / Jer, asszonyom... A koronádat, / Cézár, védj magad. // Vagy küldj hamar pretóriánust, / Üsse szét e dacos fejét, / De bitangul a mészárszékre, / Cézár, én nem megyek.”

(Szakolczay Lajos: „Halál, halál, vén Csínom Palkó” - Gyóni Géza költészetéről. Bárka 2019/4. szám. <http://www.barkaonline.hu/esszek-tanulmanyok/6904-gyoni-geza-kolteszeter-1>)

Pánti Irén (1948-) jogász, az Irodalmi Rádió szerzője: „1910-ben végre újságírói státuszba került a Soproni Naplónál, ahol belevetette magát a munkába. 1912-ben azonban újra behívója érkezett, ismét Szarajevóba vezényelték, ahol 28 napot töltött. Ez az időszak érlelte meg benne a *Cézár én nem megyek* című híressé vált költeményét, melyben őszinte békevágyát szólaltatta meg. (...) Amikor 1912. október 28-án felolvasta versét a soproni irodalmi kör ülésén, a közönség ünnepelte. Néhány nap múlva a vers a Sopron című lapban is megjelent. Talán ez is közrejátszott abban, hogy ügyészi eljárást indítottak ellene, melyet végül megszüntettek. A vers alcímében ugyanis óvatosságból feltüntette, hogy az egy római katona hagyatékából került elő. Az állását azonban felmondták, újra munka nélkül maradt. Barátai siettek segítségére és közbenjárásukra meghívták újságírónak Szabadkára, a Bácskai Hírlaphoz.”

(Pánti Irén: A lövészárkok poétája. Irodalmi Rádió, 2022. május 3.

<https://irodalmiradio.hu/2022/05/03/a-loveszarkok-poetaja/>)

Gyóni Géza „Cézár, én nem megyek” című alkotása fontos mérföldkő a költő életében, pályájának kétségtelenül az egyik csúcspontját jelenti. Művészeti értékének megítélésében konszenzus alakult ki, de az egykori tiltás utóhatásaként ismertsége a „Csak egy éjszakára” szintjét nem éri el. A katonaköltőként számon tartott szerző béke időbeni legjobb költeménye, mely különleges, időtálló értéke a magyar irodalomnak, és ebben a minőségében értéktárunk kulturális örökség kategóriájának is kiváló gyarapítója.

Bibliográfia

Műfordítások

Eszperantó:

EMBA [BARANYAI IMRE]: CEZAR', MI NE IROS... (Cézár, én nem megyek).

- In: La profeto: paĝoj el la hungara laboristendenca belliteraturo. Párizs, SAT (Nemzetközi Eszperantó Munkásszövetség), 1934; pp. 12-14.

Francia:

MÉSZÖLY TIBOR: CÉSAR, JE NE VAIS PAS. (Cézár, én nem megyek).

- Autográf kézirat a Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattárában, jelzet: V.4317/43.

- In: Kapui Ágota, Valentyik Ferenc (szerk.): Idegen lantokon. Dabas, Pressman Bt., 2010; pp. 30-32.

Lengyel:

SZCZEPAN WORONOWICZ: CEZARZE, NIE PÓJDE (Cézár, én nem megyek)

- In: István Lagzi (redaktor): Wegrzy w twierdzy przemyskiej w latach 1914-1915. Warszawa-Przemysł, Magyar Kulturális Intézet, Muzeum Narodowe Ziemi Przemyskiej, 1985; p. 44

- In: Kapui Ágota, Valentyik Ferenc (szerk.): Idegen lantokon. Dabas, Pressman Bt., 2010; pp. 33-35.

Szlovák:

EMIL BOLESLAV LUKÁČ: CÉZAR, JA NEPÔJDEM! (Cézár, én nem megyek).

- In: E. B. L.: Emlékezés Gyóni Gézára. Irodalmi Szemle (Pozsony), 1972/10; pp. 927-928.

- In: Dabas nagyközség évkönyve, 1972. Dabas, Nagyközségi Tanács Honismereti Bizottsága, 1973; pp. 90-91.

- In: E. B. L.: Spoved' Dunaja: antológia madarskej poézie od najstaršich čias po dnešok. Pozsony, Slovensky Spisovatel', 1976; pp. 115-116.

- In: Kapui Ágota, Valentyik Ferenc (szerk.): Idegen lantokon. Dabas, Pressman Bt., 2010; pp. 36-38.

Orosz:

GAÁL ÁRON: КЕСАРЬ, Я ДОБРОВОЛЬНО НЕ УЙДУ... (Cézár, én nem megyek).

- In: Gyóni Géza: JAJsavas írás. Válogatott versek. A kötetet összeállította és magyarról oroszra fordította Gaál Áron. Szerk.: Kapui Ágota és Szűcs Mária. Dabas Város Önkormányzata, Dabas, 2017. pp. 12-13.

Litván:

GAÁL ÁRON: CEZARI, NEBŪSIU SAVANORIU (Cézár, én nem megyek).

- Aronas GAALAS: Taikos karys. XXI amžius, Kaunas. 2020. április 24. pp. 30-31.

Kiemelkedő képzőművészeti ábrázolásai:

MAZÁN LÁSZLÓ (*1899 †1949): Cézár, én nem megyek. 1924-ben készült tusrajz, mely: „Nagyon kifejezően illusztrálta ezt a híres verset” (Gyóni Ferenc dr., 1941; Balogh László: Gyóni-gyűjtemény kód: 12524). Kocsor János: „Előüzent Ferenc Jóska” - Munkácsy Mihály Múzeum Közleményei 4. Békéscsaba, 2014. p. 45.

EÖRY EMIL (*1939) érdi szobrászművész: Gyóni verseit szobrászi eszközökkel megjelenítő éremsorozat. A három bronzból öntött érem átmérője 10 cm. Fényképfelvételeken bemutatva a Pest Megyei Hírlap 1984. június 23-i számának 9. oldalán (Csak egy éjszakára, *Cézár, én nem megyek*; Sírvers).

Ignaz Beisner: Ungarischer Brief. Das Literarische Echo, 1918. január 1. pp. 418-421.

Tóth Árpád: Gyóni Géza: Élet szeretője. Esztendő, 1918. január; pp. 162-166.

1921. évi III. törvénycikk az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről. Kihirdetve: 1921. IV. 6.

Nyírvidék: „Cézár, én nem megyek”. Egy költemény miatt a börtönbe. 1921. július 20. p. 2.

Népszava: Letartóztatták egy Gyóni-vers szavalása miatt. 1921. július 22. p. 5.

Jövő (Bécs): Letartóztatták Gyóni-vers szavalása miatt. 1921. július 23. p. 6.

Nyírvidék: Szabadon bocsátották Kellner Kolost. 1921. július 24. p. 3.

Az Est: „Cézár, én nem megyek”. 1922. december 16. p. 6.

Jövő: A csendőrség látta a tendenciát, a bíróság nem. 1922. december 16. p. 4.

Nyírvidék: Gyónit szavalni nem izgatás. 1922. december 16. p. 4.

Népszava: „Cézár, én nem megyek”. 1924. március 19. p. 9.

Népszava: Gyóni-vers elszavalása, mint bűncselekmény. 1924. május 14. p. 8.

Uj Előre (New York): Gyóni-verset sem szabad szavalni. 1924. június 3. p. 2.

Uj Előre: Gyóni-vers elszavalása, mint bűncselekmény. 1924. június 6. p. 4.

Ujság: Felmentettek egy színészt. 1925. május 8. p. 7.

Esti Kurir: Gyóni Géza verse miatt egy hónapi fogházat kapott egy debreceni színész – A Kúria fölmentette a színészt, mert az elszavalt vers nem a nemzet, hanem az uralkodók önkénye ellen izgat. 1925. május 10. p. 10.

Népszava: Gyóni-vers a Kuria előtt. 1925. május 10. p. 17.

Pester Lloyd: Gyóni vor der Kurie. 1925. május 10. p. 16.

Pesti Hírlap: Gyóni Géza verse a Kuria előtt. 1925. május 10. p. 16.

Budapesti Hírlap: A Kúria Gyóni Gézáról. 1925. június 4. p. 5.

Irodalomtörténet: Gyóni-pör. 1925/3-4. pp. 251-252.

Boross István: Gyóni Géza. Irodalomtörténeti tanulmány. Török Könyvkiadó Vállalat, Mezőtúr, 1927. pp. 32-33.

Závodszy Ferenc: A „kétarcú” Gyóni. Magyar Gondolat, Budapest, 1937. április; pp. 1-2.

Környei Elek: "Véres harcok verték fel hírét, de csak a béke katonája volt" (Emlékezés Gyóni Gézára halálának húsz éves távlatában). Magyar Írás, 1937/ 9-10. pp. 727-734.

Mikola Géza: Gyóni Géza költészete. Irodalomtörténeti Közlemények, 1938/3. pp. 248-249.

Gyóni [Szolár] Ferenc: Életrajzi tájékoztató. In: Gyóni Géza összes versei. MEFHOSZ Könyvkiadó, Budapest, 1941; pp. 9–30.

Gyúrói Nagy Lajos: Gyóni Géza igazi arcképe. Élet és Irodalom, 1957. július 19. p. 7.

Szalatnai Rezső: Tépett, riadt hattyú. Evangélikus Élet, 1959. július 12. p. 2.

Merényi László: Háború-ellenes mozgalom Győr-Sopron megyében 1912 őszén. Soproni Szemle, 1961/4; pp. 72-77.

Dr. Gyóni (Szolár) Ferenc: A béke katonája. *Evangélikus Élet*, 1961. szeptember 10. p. 4.

Bor Ambrus: Emberek a határon. In: B. A.: *A nagykorúság órája*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1961. pp. 70-82. (A történet alapmotívuma a „Cézár, én nem megyek” című vers.)

Syposs Zoltán: Gyóni Géza világháború előtti katonáskodása (Születésének 80. évfordulója alkalmából.) *Jelenkor*, 1964. június; pp. 530-533.

Szalatnai Rezső: Gyóni Géza. *Evangélikus Élet*, 1967. június 25. p. 4.

Emil Boleslav Lukáč: Emlékezés Gyóni Gézára. *Irodalmi Szemle (Pozsony)*, 1972/10. pp. 925-932.

Fábián Miklós: Gyóni Géza (1884-1917). Tanulmány és bibliográfia. Dabas-Szentendre, Dabas Városi jogú Nagyközségi Tanács – Pest megyei Művelődési Központ és Könyvtár, 1984.

Pomogáts Béla: Költő békében és háborúban. Gyóni Géza születésének századik évfordulóján. *Üzenet (Szabadka)*, 1984. július; pp. 366–367.

Bedécs Gyula, Trukáné Katona Zsuzsa (összeáll.): *Az I. világháború emlékeztetői Pozsony vármegyétől a Muravidékig*. Universitas Nonprofit Kft., Győr, 2010. pp. 115-117.

Páll Lajos: Gyóni Géza idézése (vers). *Helikon (Kolozsvár)*, 2011/19. szám, október 10; p. 4.

Madarász Imre: A Nagy Háború nagy költője. *Művészet és Barátai*. 2014/1. pp. 4-5.)

Szokolczay Lajos: „Halál, halál, vén Csínom Palkó”. Gyóni Géza költészetéről. *Irodalmi Magazin*, 2014/2. pp. 51-54.

Szabó Dániel: Hogyan fogadták a magyarok az első világháborút? *Tiszatáj*, 2014/7. pp. 3-14.

Kocsor János: ...de miért éppen Gyóni Géza? In: „Előüzent Ferenc Jóska” - Munkácsy Mihály Múzeum Közleményei 4. Békéscsaba, 2014. pp. 37-53.

Lapis József: Galíciától az Isonzóig. Az első világháborús magyar líra. *Studia Litteraria* 2015/3–4. pp. 142-156. (144-148)

Bakó Endre: Élmény és világkép az első világháború magyar költészetében. *Studia Litteraria* 2015/3–4. pp. 157-166. (160)

Bábel Balázs: A fogoly költő testamentuma. *Irodalmi Magazin*, 2018/2. pp. 307-309.

Gaál Áron: A béke katonája. *XXI amžius*, Kaunas. 2020. április 24. pp. 30-31.

Valentyik Ferenc: A Gyóni-pör. In: V. F.: *Gyóni Géza testamentuma*. Szózat Könyvkiadó, Pomáz, 2022. pp. 83-91.

Összeállította: Valentyik Ferenc